

महाराष्ट्र राज्य व्यवसाय शिक्षण परीक्षा मंडळ, वांद्रे (पूर्व), मुंबई ४०० ०५१.

१	व्यवसायाचे नांव	सर्टीफिकेट कोर्स इन पंचगव्य चिकित्सा व सेंद्रिय शेती (वर्ष २०१८-१९ पासून)																																													
२	कोर्स कोड	२०१२३२																																													
३	प्रति तुकडी विद्यार्थी संख्या	२५ विद्यार्थी																																													
४	अभ्यासक्रमाचा कालावधी	१ वर्ष																																													
५	आठवडयातील कामाचे दिवस	६ दिवस																																													
६	प्रकार	अर्धवेळ (Part Time)																																													
७	दिवसाचे कामाचे तास	७ तास																																													
८	व्यवसायासाठी आवश्यक जागा	वर्गखोलीकरीता = ४०० चौरस फूट १) MOU - किमान ०१ एकर शेती साठी आवश्यक २) शेती व संस्था यामधील अंतर १० कि.मी.पेक्षा जास्त नसावे.																																													
९	किमान प्रवेश अर्हता	एस.एस.सी.																																													
१०	व्यवसायाचे उद्दिष्ट	१) स्किल ऑरगॅनिक शेतकरी तयार करणे. २) विषमुक्त अन्न निर्मितीचे महत्व नविन पिढीला समजावुन त्यांचे त्यामधील योगदान तयार करण्यासाठी. ३) गोमातेचे रक्षण करुन त्यापासून औषधे, किटकनाशक व सेंद्रिय खत बनवुन स्वदेशी तंत्रज्ञान विकसित करणे. ४) विषमुक्त व नैसर्गिक अन्न धान्य निर्माण करुन रोगमुक्त जीवन जगण्यासाठी दिर्घकालीन योजना तयार करणे. ५) भारत शेतीप्रधान देश आहे. तिच शेती सेंद्रिय केली तर निर्यातीद्वारे परकिय चलन मिळून आपण समृद्ध होऊ व भारत महासत्ता बनविण्याचे स्वप्न साकार करण्यास या अभ्यासक्रमाचा मोलाचा वाटा असेल. ६) गोधन पशुधन जे आज कमी होत चालले त्यामध्ये वाढ करता येईल. A २ दुधापासून आपल्या बालकांना फायदा होईलच पण परकिय चलन सुध्दा मिळवता येईल. ७) मोठया प्रमाणावर रोजगार निर्माण होईल. यात A २ दुध योगार्ट, आईस्क्रीम, गोमुत्रापासून अर्क, औषधे, किडनाशके, गोबर पासून सेंद्रिय खत, गांडुळखत, विषमुक्त अन्न निर्मिती व वितरण व्यवस्था.																																													
११	रोजगार संधी	मोठया प्रमाणावर स्वयंरोजगार / रोजगार निर्माण होऊ शकेल.																																													
१२	शिक्षकांची शैक्षणिक अर्हता	१) Bachelor in Agriculture or Organic Farming. २) पंचगव्य चिकित्सा तज्ञ, आयुर्वेद तज्ञ. ३) सेंद्रिय शेती व गोपालन, पंचगव्य या संदर्भात सखोल ज्ञान असणारे तज्ञ, निसर्गोपचारक.																																													
१३	प्रशिक्षण पध्दती	Training System Per Week <table><tr><td>सैध्दांतीक</td><td>प्रात्यक्षिक</td><td>एकूण</td></tr><tr><td>६ तास</td><td>१८ तास</td><td>२४ तास</td></tr></table>							सैध्दांतीक	प्रात्यक्षिक	एकूण	६ तास	१८ तास	२४ तास																																	
सैध्दांतीक	प्रात्यक्षिक	एकूण																																													
६ तास	१८ तास	२४ तास																																													
१४	परीक्षा पध्दती	<table><tr><th>Sr. No.</th><th>Paper Code</th><th>Name of Subject</th><th>TH/PR</th><th>Hours</th><th>Max. Marks</th><th>Min. Marks</th></tr><tr><td>1</td><td>20123211</td><td>पंचगव्य योग व निसर्गोपचार चिकित्सा</td><td>TH-I</td><td>3 hrs.</td><td>100</td><td>35</td></tr><tr><td>2</td><td>20123212</td><td>सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान</td><td>TH-II</td><td>3 hrs.</td><td>100</td><td>35</td></tr><tr><td>3</td><td>20123221</td><td>सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान भाग - १</td><td>PR-I</td><td>6 hrs.</td><td>200</td><td>100</td></tr><tr><td>4</td><td>20123222</td><td>सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान भाग - २</td><td>PR-II</td><td>6 hrs.</td><td>200</td><td>100</td></tr><tr><td colspan="2"></td><td>Total Marks</td><td></td><td></td><td>600</td><td>255</td></tr></table>	Sr. No.	Paper Code	Name of Subject	TH/PR	Hours	Max. Marks	Min. Marks	1	20123211	पंचगव्य योग व निसर्गोपचार चिकित्सा	TH-I	3 hrs.	100	35	2	20123212	सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान	TH-II	3 hrs.	100	35	3	20123221	सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान भाग - १	PR-I	6 hrs.	200	100	4	20123222	सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान भाग - २	PR-II	6 hrs.	200	100			Total Marks			600	255			
Sr. No.	Paper Code	Name of Subject	TH/PR	Hours	Max. Marks	Min. Marks																																									
1	20123211	पंचगव्य योग व निसर्गोपचार चिकित्सा	TH-I	3 hrs.	100	35																																									
2	20123212	सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान	TH-II	3 hrs.	100	35																																									
3	20123221	सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान भाग - १	PR-I	6 hrs.	200	100																																									
4	20123222	सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान भाग - २	PR-II	6 hrs.	200	100																																									
		Total Marks			600	255																																									

थिअरी - १ - पंचगव्य योग व निसर्गोपचार चिकित्सा

१) पंचगव्य चिकित्सा :-

- १ पंचगव्य परिचय
- २ गोदूध A १, A२, त्याची उपयोगिता, घरगुती उपचार, योगाट निर्मिती.
- ३ गोदही तक्र, गोधृत गुण उपयोगिता.
- ४ गोमुत्र महाऔषधी - गोमुत्र अर्क, गोमुत्रापासून बनविले जाणारी नित्य उपयोगाची औषधे, गोमुत्रगोळी.
- ५ गोमय उपयोगिता, त्यापासून बनविता येणारे औषध, आंघोळीचा साबण, धुपबत्ती, गोव-या, विविध लेप, उबटन, दंतमंजन, गोमयचे घरेलु उपचार.
- ६ पंचगव्य निर्मित औषधी, पंचगव्यधृत, मालिश तेल, मलम.
- ७ निसर्गोपचार तत्वज्ञान व उपचार पद्धती.

थिअरी - २ - सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान

	थेअरी
१	नैसर्गिक शेती म्हणजे काय ? का करायची व तिचे फायदे
२	झिरो बजेट, आध्यात्मिक शेती, वैदिक शेती, पंचगव्य शेती, योगिक शेती, जैविक शेती.
३	सेंद्रिय शेतीच्या रथाची चार चाके. १) बीजामृत २) जीवामृत ३) आच्छादन ४) वाफसा
४	बीज संस्करण, योग्य बीजाची निवड, बीजामृत निर्मिती, जीवामृत त्याचे महत्व, निर्मिती व वापर. आच्छादन पद्धत, फायदे व निरीक्षण. वाफसा पद्धत, फायदे व पाणी व्यवस्थापनाचे सिद्धांत
५	देशी बियाणांचे महत्व, पेरण्याची दिशा, पिकांचे, फळझाडांचे पोषण.
६	तण नियंत्रण, अहिसक सेंद्रिय शेती, अमृत पाणी तयार करणे.
७	पीक संरक्षणाचे उपाय, नैसर्गिक किडनाशक व बुरशी नाशक बनविणे - बुरशी नाशक बनविणे.
८	विविध रोग किडी यांचे नियंत्रण १) करपा २) फुलकिडे ३) भुरी ४) तुडतुडे ५) पिढ्या ढेकुण मिलिबम ६) पांढरी माशी ७) फळ पोखणारी अळी ८) नागे अली ९) मावा तुडतुडे १०) हुमणी किंवा उदई.
९	फळांची निगा प्रत सुधारणारी नैसर्गिक द्रव्ये झाडाच्या पोषणासाठी व फळधारणेसाठी द्रव्ये.
१०	गांडूळखत महत्व, उपयोगिता व निर्मिती १) योग्य गांडुळाची निवड, वर्मी कंपोस्ट बनविणे त्याची पद्धती व विधी.
११	विविध पिकांची नैसर्गिक शेती, कांदा, बटाटा, भात, गहू, भाजीपाला, फळे इत्यादी
१२	विषमुक्त अन्नाचे वितरण, मार्केटींग व्यवस्थापन.

प्रात्यक्षिक - १ - सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान भाग - १

- १ पंचगव्य चिकित्सा अभ्यासक्रमाप्रमाणे औषध निर्मिती.
- २ सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान - भाग १
बीजामृत, जीवामृत, आच्छादन, बीज संस्करण, अमृत पाणी
योगिक शेती, अग्निहोत्र, आध्यात्मिक शेती, वैदिक शेती, पंचगव्य शेती.

प्रात्यक्षिक - २ - सेंद्रिय शेती तत्वज्ञान भाग - २

- १ दशपर्णी अर्क, विविध किड व रोग नियंत्रक, बुरशीनाशक
- २ झाडाच्या वाढीसाठी व फळधारणेसाठी, नैसर्गिक उपाय.
- ३ पिकांसाठी संगित चिकित्सा
- ४ गांडूळ खत निर्मिती, पध्दत व फायदे.

संस्थेमध्ये आवश्यक सुविधा / साधनसामुग्री

अ.क्र.	अभ्यासक्रमानुसार आवश्यक सुविधा / साधनसामुग्री	संख्या
१	गाई (देशी)	०५ देशी
२	गोठा	०१ गोठा
३	गोमूत्र अर्क बनविण्यासाठी लागणारे सर्व साहित्य	आवश्यकतेनुसार
४	गोमूत्र घनवटी बनविण्यासाठी लागणारे सर्व साहित्य	आवश्यकतेनुसार
५	साबण, धुपबत्ती, लेप, उठण, दंतमंजनासाठी, पंचगव्यघृत, मलम, मॉलिश तेल यासाठी लागणारे साहित्य आणि बनविण्यासाठी लागणारे साहित्य.	आवश्यकतेनुसार
६	नैसर्गिक शेतीसाठी आवश्यक असणारी अवजारे	आवश्यकतेनुसार
७	गांडूळ शेतीसाठी गांडूळ	आवश्यकतेनुसार
८	बीजामृत, जीवामृत, कीडनाशक, बुरशीनाशक तयार करण्यासाठी लागणारे साहित्य व भांडी.	आवश्यकतेनुसार

संदर्भ पुस्तके :-

१) पंचगव्य आयुर्वेद चिकित्सा	गोविज्ञान अनुसंधान केंद्र, नागपूर.
२) गोमूत्र महाऔषधी	राजस्थान गोसेवा संघ, जयपूर.
३) जय पंचगव्य	अखिल भारतीय गोसेवा केंद्र, जयपूर.
४) गोसेवा के चमत्कार	गीता प्रेस, गोरखपुर
५) आध्यात्मिक शेतीचे तत्वज्ञान व तंत्र	सुभाष पोळकर
६) अहिंसक ऋषी - कृषी	आर्यकृषक मोहन शंकर देशपांडे
७) केंचुआखाद संदर्शिका	युग निर्माण मिशन शांतीकुंज हरिव्दार
८) सेंद्रिय शेती : शाश्वत शेती काळाची गरज	श्री श्री रविशंकर
९) योग संदेश	बाबा रामदेवजी हरिव्दार

*****